

HENK SMEETS

*De moeizame integratie van de Molukkers in
Nederland sinds de Tweede Wereldoorlog*

Molukse jongeren: we weten niets meer over hen

Inscheping naar Nederland (Stichting Moluks Historisch Museum/coll. Worung).

Het is vijftien jaar geleden dat landelijk onderzoek werd gedaan naar de positie van Molukse jongeren. Vijftig jaar na de aankomst van Molukkers in Nederland werd geconstateerd dat hun positie op sociaal economisch gebied achter bleef bij hun witte Nederlandse leeftijdgenoten. In voorafgaande jaren was vastgesteld dat na een ‘terughoudende eerste generatie’ en het gemarginaliseerd geraakte ouder deel van de tweede generatie, de jongeren uit die generatie de weg naar integratie waren ingeslagen. De verwachting dat dit zou leiden tot het opgaan van de derde generatie in de Nederlandse samenleving, werd niet bewaarheid.¹

Een valse start

De Molukkers die thans in Nederland wonen, stammen over het algemeen af van Molukse militairen die bij de soevereiniteitsoverdracht van Nederlands-Indië aan Indonesië in 1949 tussen wal en schip terecht kwamen.² Niet alleen hadden zij als lid van het Koninklijk Nederlands-Indische Leger (KNIL) aan Nederlandse kant gevochten tegen de nieuwe staat, maar óók sympathiseerden ze met de Republiek der Zuid-Molukken (Republik Maluku Selatan, RMS) die in 1950 op Ambon was uitgeroepen als protest tegen de opheffing van de federale structuur van Indonesië en de vestiging van een eenheidsstaat. Gevreesd werd voor een bijltjesdag. KNIL-militairen hadden het recht om hun plaats van demobilisatie te kiezen. De Molukse militairen kozen in meerderheid voor de Molukken. Daar ging de Indonesische regering niet mee akkoord, omdat zij – niet ten onrechte – vreesde dat de militairen na aankomst de RMS zouden gaan versterken. Daarom overwoog Nederland om hen op Java te demobiliseren. Daar stak de Nederlandse rechter een stokje voor: het werd onaanvaardbaar geacht om militairen in Nederlandse dienst tegen hun wil achter te laten op grondgebied van de (voormalige) vijand. Buitenlandse en binnenlandse kritiek op de aanwezigheid van Nederlandse troepen op Java, één jaar na de soevereiniteitsoverdracht, dwong de Nederlandse regering tot handelen. Zij besloot de KNIL-militairen en hun gezinnen tijdelijk naar Nederland te halen. Decennialang heeft de regering verklaard, dat de Molukkers zich vrijwillig hebben ingescheept. Molukkers

daarentegen zeiden dat ze op dienstbevel naar Nederland waren gekomen. Onderzoek in 2006 heeft in ieder geval aan het licht gebracht dat voor drie transporten – één naar de Zuidoost-Molukken en twee naar Nederland – een schriftelijk dienstbevel nodig was om de militairen met hun gezinnen aan boord te krijgen. In de twee bevelen bij de transporten naar Nederland schreef de toen hoogste Nederlandse militair in Indonesië: ‘Van hen, die aan dit dienstbevel geen gevolg geven, wordt het dienstverband als geëindigd beschouwd. Zij worden aanstonds uit het Leger ontslagen’.³ Dit dreigement kreeg een wrange bijmaak, toen de militairen een maand later bij aankomst in Nederland collectief uit de dienst ontslagen werden.

Lange isolatie

Het is dit ontslag, dat een uiterst negatief effect heeft gehad op de verhouding tussen de Nederlandse overheid en de Molukkers. De ex-militairen en hun gezinnen kwamen werkloos terecht in allerlei voormalige kampen van de werkverschaffing en in twee kampen uit de Duitse tijd (Vught en Westerbork). In die kampen waren ze voor alles afhankelijk van de overheid die hen in deze situatie had gebracht. Aanvankelijk probeerden ze via de rechter hun baan terug te krijgen. Dat leek te gaan lukken, maar uiteindelijk verklaarde de Raad van Beroep zich onbevoegd. Het ontslag bleef gehandhaafd. In de eerste jaren was integratie in de Nederlandse samenleving niet aan de orde. De Nederlandse regering vond dat de Molukkers zo snel mogelijk terug moesten naar Indonesië. Zij

mochten niet integreren. Ook de Molukkers zelf wilden terug, maar dan naar een vrij Ambon. Daarom wilden zij ook zelf niet integreren. De wal keerde het schip. Toen het ‘tijdelijk verblijf’ als maar langduriger werd, besloot de regering eenzijdig een eind te maken aan de ‘verzorging’ van de Molukkers en de ‘zelfzorg’ in te voeren. De mannen moesten gaan werken en de vrouwen koken. Dat leverde verzet op van Molukse kant. Niet omdat ze niet wilden werken of koken (velen deden dat al), maar omdat de ‘zelfzorg’ hen verwijderde van hun militair-zijn en omdat zij vonden dat de regering haar verantwoordelijkheid voor de aanwezigheid van de Molukkers in Nederland afschoof. Ook latere integratiebevorderende maatregelen (het sluiten van de woonoorden en de bouw van Molukse wijken, de overdracht van deze wijken aan woningcorporaties) zouden op vergelijkbaar verzet stuiten. Van 1959 tot 1990 was de overheid vooral bezig met het leeg krijgen van de woonoorden. Belangrijke randvoorwaarden voor de nieuwe Molukse woonoorden (niet groter dan 50 huizen, geen geïsoleerde ligging, in gebieden met werkgelegenheid) werden daaraan opgeofferd. Waarschuwingen en adviezen⁴ om extra aandacht te geven aan de zwakke sociaal economische positie van jonge Molukkers vonden nauwelijks gehoor, zelfs niet toen Molukse jongeren zich vanaf 1970 begonnen te roeren met radicale acties voor de RMS.

Een gezamenlijke inspanning

Dat veranderde toen het kabinet Van Agt/Wiegel na de gijzelingsacties (1975 t/m 1978) zich met

een schok bewust werd van de sociaal economische achterstand van veel Molukse jongeren. Wetenschappelijk onderzoek, dat decennialang had ontbroken, bevestigde de ernst van de situatie.⁵ De gewelddadige ontknoping van de laatste treinkaping (1977) had wonderlijke gevolgen voor de verhouding tussen de Nederlandse overheid en de Molukse gemeenschap. Er kwam veel specifiek beleid om de positie van (jonge) Molukkers in het onderwijs en op de arbeidsmarkt te verbeteren. Tegelijkertijd bleken nogal wat beteropgeleide Molukkers daaraan een bijdrage te willen leveren. Dat resulteerde uiteindelijk in de zogenoemde 'Gezamenlijke Verklaring', waarin premier R.F. Lubbers en de voorzitter van de grootste Molukse organisatie (de Badan Persatuan), ds. S. Metiarj, concludeerden dat er in het verleden veel fout was gegaan, dat dat niet allemaal te herstellen was, maar dat de bereidheid bestond om er samen het beste van te maken. Er kwam een levenslange uitkering en een penning voor de eerste generatie, een Duizendbanenplan om meer jongeren aan werk te helpen, maatregelen op het gebied van huisvesting en een Moluks museum. Het bijzondere van deze 'Verklaring' was dat het idee van Molukse kant was gekomen, dat een visionaire minister-president kansen zag om de oude patstelling tussen Molukkers en Nederlandse overheid te doorbreken en dat óók bij de uitvoering sprake was van een gezamenlijke inspanning. Dat herstelde het vertrouwen in elkaar.

Te vroeg losgelaten

De aanpak had succes. In 1990 bleek de werkloosheid onder Molukse jongeren van vier keer zo hoog als bij hun Nederlandse leeftijdgenoten teruggebracht tot 'even hoog'.⁶ Op onderwijsgebied bleken de achterstanden nog niet ingehaald. Integratie leek echter binnen bereik. Voor de overheid voldoende reden om de bijzondere aandacht voor Molukkers te beëindigen. Te vroeg, zoals bleek uit het onderzoek van Veenman in 2001. De snelle en voortijdige afbouw van de specifieke aandacht voor Molukkers had niet alleen tot gevolg dat nog bestaande achterstanden niet meer of niet adequaat werden aangepakt; óók de opgebouwde samenwerkingsverbanden verdwenen. De afstand tussen Molukse jongeren en de omringende samenleving werd óók groter door de lauwe reactie van Nederlanders/de Nederlandse regering op de burgeroorlog in de Molukken (januari 1999-februari 2002). Veel jongeren hadden het gevoel in de steek te worden gelaten en grepen terug op de frustraties van hun grootouders ('Ze hebben nooit iets voor ons gedaan'). Veenman tekent daarbij aan dat dit mogelijk een tijdelijk effect is (de burgeroorlog was tijdens het onderzoek nog niet voorbij). Daarnaast kwam Veenman met een andere belangrijke verklaringsgrond: de neiging van Molukse jongeren om niet boven het maaiveld uit te komen. Ze tonen zich weinig ambitieus.⁷ Veenman pleitte dan ook voor actie door zowel de overheid als door de Molukse samenleving. De stagnatie die Veenman in 2001 signaleerde bij de Molukse derde generatie was voor het

tweede kabinet-Kok geen aanleiding om actie te ondernemen. De onderwijscommissie van de Tweede Kamer was het daar niet mee eens. Zij verzocht staatssecretaris Karin Adelmund om de derde generatie van óók andere migrantengroepen te monitoren, met de Molukse jongeren als pilot. Dat gebeurde tijdens de laatste vergadering van de commissie vóór het Fortuyn/LPF-tijdperk. Daarna werd niets meer over een pilot vernomen.⁸

Onzichtbaar

Molukkers worden niet als zodanig geregistreerd. Als we naar hun nationaliteit kijken zijn ze staatloos, Indonesiër of Nederlander, maar dat zijn ook veel niet-Molukkers. De derde generatie (kinderen van Molukse ouders die ook al in Nederland geboren zijn) krijgt bij geboorte automatisch de Nederlandse nationaliteit. In statistieken van bijvoorbeeld het CBS komen Molukkers dus niet voor. Statistische informatie over Molukkers is zodoende alleen maar te verkrijgen door het houden van representatief onderzoek onder deze bevolkingsgroep. Registratie van Molukkers op grond van etniciteit is enige tijd – met instemming van Molukse organisaties – door de ministeries van Onderwijs en Sociale Zaken gepraktiseerd, om het effect van specifiek beleid te kunnen vaststellen. Nu dat beleid is verdwenen omdat de overheid de Molukkers geïntegreerd heeft verklaard, is ook de etnische registratie van de baan. En daarom weten we al ongeveer vijftien jaar niets meer over hen.

-
- 1 J. Veenman, *Molukse Jongeren in Nederland. Integratie met de rem erop*. Assen: Van Gorcum, 2001.
 - 2 Zie voor de geschiedenis van Molukkers in Nederland: Henk Smeets & Fridus Steylen, *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006*. Amsterdam/Utrecht: Bert Bakker/Moluks Historisch Museum, 2006.
 - 3 Idem, p. 65.
 - 4 Zie bijvoorbeeld het belangrijke advies van de Commissie Verwey-Jonker: *Ambonezen in Nederland*. Den Haag: Staatsdrukkerij, 1959.
 - 5 J. Veenman, *De arbeidsproblematiek van Molukkers. Eindrapport*. Rotterdam 1985.
 - 6 J. Veenman en E. Martens, *Een lange weg. Molukkers op de arbeidsmarkt*. Rotterdam/Rijswijk: ISEO/Arbeidsvoorzieningsorganisatie, 1991.
 - 7 Veenman 2001. Zie ook T.P. Tunjanan, *Molukse jongeren & onderwijs. Quickscan 2008*. Rotterdam/Utrecht: GG en Forum, 2008.
 - 8 Tweede Kamer, 2001-2002, 27 020, nr. 33.

HENK SMEETS, historicus, was van 1977 tot 1986 hoofd van het bureau van het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers. Daarna was hij tot 2003 lid van de directie van het Moluks Historisch Museum.